

מלשלם. אלא שהמשנה דברה בשואל, מפני שהתורה כתבה את הדין הזה בשואל.

אבל, אם שאל את הפרה, ואחר כך שאל את הבעלים או שכרן, ואחר כך מתה הפרה – חייב השואל לשלם, כי בשעת שאלת הפרה לא היה המשאיל שכור או שואל לשואל, שנאמר "בעליו אין עמו שלם ישלם".⁽³⁾

ב-טז

גמרא:

שנינו במשנה את הפטור של "בעליו עמו" בשני אופנים, האחד, השואל את הפרה, ושאל בעליה עמה [רישא],

והשני, שאל את הבעלים, ואחר כך שאל את

הפרה [סיפא].

ודנה הגמרא: **מודקתני סיפא "ואחר כך שאל את הפרה", מכלל זה אתה למד, דרישא, דקתני בה "השואל את הפרה, ושאל בעליה עמה", מדובר בה בכגון ששאל אותה ואת בעליה עמה ממש, באותו הזמן.**

ואם כן, קשה: "עמה", שהוא באותו זמן ממש, מי משכחת לה? איך תיתכן אפשרות שכזאת? והרי הפרה נעשית שאולה לשואל רק במשיכה אליו, ולפני שמשך אותה ועשה בה מעשה קנין, אין לו בה זכות של שאילה.⁽⁴⁾ ואילו הבעלים של הפרה נעשים שאולים או שכורים לו, רק באמירה,^(4א)

לשוכר ושואל, לענין זה שהמשאיל או המשכיר לא יוכל לחזור בו, ולקחת בחזרה את הבהמה. אבל שומר חנם או שומר שכר שקבלו שמירה, מתחייבים בפשיעה או בגניבה ואבידה משעה שאמרו הנח לפני. (שם ד"ה כך תקנו)

הרא"ש הוסיף, שאף השואל חייב באונסין ללא משיכה. (פרק השואל סימן ט"ו) אבל הרמב"ם מפרש, שאף לענין חיוב אחריות, צריכים כל ארבעת השומרים למשיכה. (פ"ב מהלכות שכירות ה"ח) שתי הדעות הובאו בשלחן ערוך. (ח"מ סימן רצ"א ס' ה', וסימן ש"מ ס' ד')

יש אחרונים שסוברים, שלדעת התוספות והרא"ש, אף לענין שאלה בבעלים, שעת קבלת האחריות היא שעת השאלה, ואם היה המשאיל במלאכת השואל בשעה זו, נפטר השואל (ב"ח ח"מ ס' שמו ס' ג') בסוגיא זו כתוב, ששעת המשיכה היא הקובעת לדין שאילה בבעלים, ועיין בספר גידולי שמואל שתירץ את הסוגיא לפי שיטה זו. (דף צ"ד ע"ב ד"ה אמנם)

4א. עיין הערה 7.

דברה בשכירות פרה. (עיין משנה שבריי"ף)

רש"י דחה גירסא זו, וכתב שבמשנה כתוב רק שאין הבלד בין אם היו הבעלים שאולים או שכורים למלאכת השואל. אבל לא אמרה המשנה, שאם הפרה שכורה בבעלים, נפטר השוכר.

3. ישנם שני פסוקים בתורה: א. "בעליו אין עמו שלם ישלם"

ב. "אם בעליו עמו לא ישלם"

אחד מהפסוקים הללו מיותר, כי אם כתוב שחייב לשלם כשאין בעליו עמו, משמע שאם היה עמו הוא פטור. וכן אם כתוב שהוא פטור כשבעליו עמו, משמע שאם אין בעליו עמו הוא חייב. מכפילות זו, לומדים את דין המשנה.

בגמרא מתבאר באריכות, איך לומדים מהפסוקים את דיני המשנה. (צה ע"ב)

4. הגמרא להלן מביאה ברייתא שאומרת, שמועילה המשיכה בשומרים כמו בלקוחות. (ב"מ צ"ט ע"א)

תוספות אומרים, שהמשיכה מועילה רק

שאמרו והסכימו להיות שאולים או שכורים, שהרי אין מקום למעשה קנין בבני חורין! (5)

ומתריצין: **איבעית אימא**, אם תרצה, אמור, יש אפשרות שהבעלים יעשו שאולים או שכורים על ידי אמירה, וגם הפרה תעשה שאולה בזמן האמירה, כגון **דקימא פרה**, [שהפרה נמצאת] **בחצירו דשואל**, לפני ששאל אותה, **דלא מחסרא משיכה**, שאז אין צורך במשיכה, אלא היא נקנית ב"קנין חצר" להיות שאולה לו, בשעה שהמשאל הסכים להשאל אותה ולהשאל לו. ונמצא ששאלת הבעלים ושאלת הפרה היו באותו זמן ממש,

שבאותו דיבור אמר "אני ופרתי מושאלים לך". (6)

איבעית אימא, יש אפשרות ששאל את הפרה על ידי קנין משיכה, וגם הבעלים נעשו שאולים באותה שעה, וכגון **דאמר ליה שואל למשאל: את גופך**, אתה בעצמך לא **תשאל לי**, **עד שעת משיכת פרתך** על ידי. ונמצא ששאלת הפרה ושאלת הבעלים היו באותו זמן ממש. (7)

ומביאה עתה הגמרא משנה מהפרק הקודם, העוסקת בחילוקי דינים של השומרים, כי

5. אין הפירושו, שבאמירה נעשה הבעלים משועבד לעבוד, ואין יכול לחזור בו, כמו שהפרה נעשית משועבדת לשואל על ידי משיכה. שלעולם הבעלים יכולים לחזור ולא לעבוד, ואף אם התחילו במלאכה. ומכיון שאין לגבי הבעלים דבר המחייב, כמו לגבי הפרה. לכן אנו מוכרחים להגיד שהם נשאלים באמירה. (נמוקי יוסף, ג"ד ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ואמרינן) ועיין הערה 7.

6. ואף על פי, שאמר פרתי ואני נשאלים לך, הרי זה כאילו אמר אני ופרתי נשאלים לך. (נמוקי יוסף על המשנה)

7. מצאנו בראשונים כמה דרכים בהבנת דברי הגמרא "בעלים באמירה" וגם דברי הגמרא "לא תשאל עד שעת משיכת פרתך" יתפרשו באופן שונה לפי השיטות הללו.

שיטה א': לא האמירה עצמה היא הקובעת, אלא התחלת המלאכה היא הקובעת, אבל אין צריך שיתחיל במלאכה עצמה, ואף לא צריך שילך לעשות המלאכה, אלא מה שמכין עצמו לעשות המלאכה, חשוב כתחילת המלאכה.

והכוונה "בעלים באמירה" היא, שאומר ומתכוון למלאכה, אף שעדיין לא יצא מביתו. (שיטה מקובצת בשם הראב"ד בפירושו הראשון דף צ"ד ע"ב ד"ה עמה)

לפי שיטה זו, דברי הגמרא מובנים בפשיטות, שאם אמר שיהיה שאל לאחר זמן, אינו מכין עצמו לעבודה בזמן האמירה.

שיטה ב': האמירה עצמה היא הקובעת את היות המשאל במלאכת השואל, שמשעה שאמר נחשב כשאל לו למלאכתו, ואף שאין יכול לתובעו בדין מחמת שאמר, מכל מקום יש לו עליו תרעומת שלא עמד בדיבורו, כמו שכתוב במשנה בפרק האומנים (דף עה ע"ב) ומחמת זה נחשב שאל לו למלאכתו (שיטה מקובצת שם בשם הראב"ד בפירושו השני)

לפי שיטה זו, שאמירה לבד קובעת, צריך לפרש, שכל שנאמר במפורש שלא יתחיל במלאכתו עד זמן מסוים, אין נעשה במלאכתו אלא מאותו זמן.

שיטה ג': דעת הגר"א בדעת הרמב"ם, שנקרא בעליו עמו רק אם התחיל במלאכה. (חו"מ ס' שמו ס"ק ג')

והערוך השלחן מפרש לפי זה את לשון

ג. נושא שכר והשוכר, דין אחד להם, נשבעים על השכורה ועל השבויה ועל המתה, אם טוענים שנשברה הבהמה, או נשבתה, או מתה, שהיא טענת אונס, נשבעים על כך, ונפטרים.

ומשלמים את האכירה ואת הגניבה.

ודנה הגמרא: מנא הני מילי, מנין לנו מן התורה דינים אלו?

דתנו רבנן: שלש פרשיות סמוכות נאמרו בתורה לגבי דיני השומרים בפרשת משפטים. [שמות כב פסוקים ו-יד]:

פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם, וכתוב בה, שאם נגנב הפקדון — נשבע השומר ונפטר מלשלם⁽¹³⁾.

פרשה שניה נאמרה בשומר שכר, וכתוב בה, שאם מת השור המופקד, או נשבר או נשבה — חייב השומר להשבע. ואם נגנב

משנתנו, שהיא המשך המשנה ההיא, מביאה מקור מפסוקי התורה לדין האמור בה.

ועתה הגמרא באה להשלים ולדרוש מפרשיות השומרים שבתורה, את הדינים שנאמרו במשנה בפרק השוכר את הפועלים.⁽⁸⁾

תנן התם [לעיל צג א]: ארבעה שומרים הם: [א] שומר חנם [ב] והשוואל [ג] נושא שכר [שומר שכר] [ד] והשוכר.

ושלשה דינים חלוקים נאמרו בהם:⁽⁹⁾

א. שומר חנם, אם אינו מחזיר את הפקדון, נשבע⁽¹⁰⁾ על הכל⁽¹¹⁾, בין שטוען שנגנב, או נאבד, או נאנס הפקדון — חייב להשבע על כך, ואז נפטר מלשלם את דמי הפקדון.

ב. והשוואל, משלם את הכל⁽¹²⁾, אף אם נאנס החפץ.

ע"א)

11. פירוש — על כל המאורעות הכתובות בשאר שומרים לחיוב, הוא נשבע שכך עלתה לו ופטור. אבל בפשיעה הוא חייב. (רש"י במשנה דף צג ע"א, וכעין זה כתבו תוספות בד"ה שומר חנם)

12. פירוש — בכל מה שמוזכר בתורה בפרשת שומרים, השואל חייב, אבל הוא פטור במתה מחמת מלאכה, ודבר זה נלמד מסברא להלן. (צ"ו ע"ב) ועל כן לא דברה בזה המשנה.

13. וכן יש ללמוד מהפרשה, ששומר חנם חייב בפשיעה. שכן כתוב בה שהשומר נשבע "על כל דבר פשע", ומזה שהוא נשבע שלא פשע, משמע שאם פשע חייב לשלם. (רש"י דף צ"ה

הגמרא "בעלים באמירה" שבעוד שהפרה צריכה משיכה, אין הבעלים צריכים לקנין, אבל לא די באמירה, וצריך להתחיל בעבודה. (שמ"ו ס"ק ה')

ולפי זה מתפרשת הגמרא כאן, שאמר לו את לא תשאל עד שעת משיכה, ועשה כך והתחיל לעשות מלאכה בזמן ההוא.

ועיין אבן האזל פרק ב מהלכות שאלה ופקדון ה"א שתמה על הגר"א. ועיין הערה 91.

8. תוספות ד"ה תנן התם.

9. על פי הגמרא בפרק הפועלים. (צ"ג ע"א)

10. אמר רב ששת: שלש שבועות משביעים אותו, שבועה שלא פשעתי בה, שבועה שלא שלחתי בה יד, שבועה שאינה ברשותי. (ב"מ ו'

השור — חייב לשלם.

פרשה שלישית נאמרה **בשוואל**, וכתוב בה, שאם נשבר או מת השור המושאל, חייב השואל לשלם, ואם שאל גם את הבעלים פטור מלשלם.

ומעתה יש לדון בדברי הברייתא: **בשלמא**, ברור הדבר שפרשה שלישית מדברת **בשוואל**, שהרי נאמר בה **במפורש** "וכי ישאל איש מעם רעהו, ונשבר או מת, בעליו אין עמו שלם ישלם".

אלא מה שאמרה הברייתא, שפרשה ראשונה בשומר חנם, ופרשה שניה בשומר שכר, מנין לה זאת, **איפוך אנא!** אולי זה הפוך?!

ומתרצינן: **ממתכרא** שפרשה שניה עוסקת **בשומר שכר**, שכן כתוב בה שהשומר חייב **בגניבה ואבירה** בתשלומים, ובפרשה הראשונה כתוב שהשומר פטור בשבועה כשטוען שנגנבה. ומסתבר שהפרשה המחמירה יותר עוסקת בשומר שכר, שבו ראוי להחמיר יותר.

אך יש להקשות: **אדרבה**, יש לומר שפרשה ראשונה אמורה **בשומר שכר**, שכן יש בה גם חומרא, שאמנם פטור השומר מלשלם אם נגנב, אך מאידך, נאמר בה חומרא חדשה, שאם נשבע השומר לשקר, ובאו עדים שהוא עצמו גנבה, **משלם** השומר **תשלומי כפל ב"טוען טענת גנב"**,⁽¹⁴⁾ ואילו

בפרשה השניה כתוב שמשלם קרן, והוא לא בא לידי תשלומי כפל!

ומתרצינן: **אפילו הכי**, חמור הנאמר בפרשה שניה יותר מהנאמר בפרשה ראשונה, שכן **קרנא בלא שבועה, עדיפא מכפילא בשבועה!**

הקרן שחייב לשלם השומר, ואינו יכול לפטור עצמו על ידי שבועה, חמור הוא לשומר יותר מתשלומי כפל, שהם רק תוצאה מהשבועה שנשבע לשקר. לכן יש להעמיד את הפרשה השניה בשומר שכר.

וראיה לדבר: **תדע**, שתשלום קרן בלא אפשרות שבועה, חמור הוא מתשלומי כפל כשנשבע לשקר, **דהא, שואל כל הנאה שלו**, שהרי בחינם הוא עושה את מלאכתו בחפץ, ולמשאיל אין כל הנאה מכך, ולפיכך ראוי להחמיר בדינו יותר משומר שכר, ואף על פי כן, לעולם **אינו משלם אלא קרן**, והוא לא בא לידי כפל, ולא פטרה אותו התורה משלשם כשטוען טענת גניבה, עד שישלם כפל אם ישבע לשקר.

ומקשינן: וכי **השוואל, כל הנאה שלו**, ולכן ראוי להחמיר בו יותר משומר שכר, **והא בעיא מזוני**, הרי הבהמה זקוקה למזונות, והשוואל חייב במזונותיה, ונמצא שיש הנאה גם למשאיל שנפטר ממזונות!

ומתרצינן: יש אופן שכל ההנאה שלו, כגון **דקיימא**, [שנמצאת] הבהמה **באגם** ונזונת

ע"א ד"ה אש?ח)

כפל, הוא דוקא בטוען טענת גנב. אבל הטוען טענה אחרת ונפטר על ידה, ונמצא שהוא גנב — אין חייב כפל. לקמן בגמרא יבואר יותר דין זה.

14. דין התורה, ששומר שטוען טענת גנב, ונשבע על כך ובאו עדים שהוא גנבה — חייב

שם, ולא צריך לתת לה מזונות. ודין השואל נאמר אף באופן זה.

אך עדיין יש להקשות: **והא בעיא נטירא**, הרי הבהמה זקוקה לשמירה, והשואל שומר עליה, ונמצא שגם המשאיל נהנה מהשאלה!

ומתצינן: יש אופן שאין השואל צריך לשמור את הבהמה, כגון במקום שיש **נטר מתא** [שומר העיר] ששומר את כל הבהמות. וכיון שיש שואל שכל ההנאה שלו, ואין שואל שמשלם תשלומי כפל, יש לנו ללמוד שתשלומי כפל לא נחשבים לחומרא.

ואיבעית אימא, יש לנו להוכיח אף משואל בהמה, וזן אותה ושומר עליה, **ולא תימא** [אינך צריך לומר] **כל הנאה שלו** כדי להגיד שראוי להחמיר בו יותר משומר שכר, **אלא אימא רוב הנאה שלו**⁽¹⁵⁾, שאינו נותן שכר כפי הרגילות, ודי בזה כדי לומר שראוי להחמיר בו יותר משומר שכר, שאין רוב ההנאה של השומר, אלא הנאת השומר שוה להנאת המפקיד.

ואיבעית אימא, אפשר לומר, שכל ההנאה

של השואל ולא רק רוב ההנאה, ואין צריך להעמיד את זה בשואל בהמה באגם וכשיש שומר עיר, אלא **בשאלת כלים** שאין צריך להאכילם ונשמרים בביתו חינם.

שנינו במשנה בפרק הפועלים: **נושא שכר והשוכר נשבעים על השבורה ועל השבויה ועל המתה, ומשלמים את האבירה ואת הגניבה**.

ודנה הגמרא: **בשלמא** מה ששומר שכר חייב לשלם על גניבה, מפורש הדבר בתורה, **דכתיב** בפרשה השניה שהיא פרשת שומר שכר **"אם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו"**. **אלא** מה שחייב לשלם על **אבירה, מנא לן?** [מנין לנו?]

ומביאה הגמרא ברייתא **דתניא**: נאמר בתורה בפרשת שומר שכר **"אם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו"**. **אין לי אלא גניבה** שחייב לשלם עליה, **על אבירה מנין שחייב?** **תלמוד לומר "אם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו"**. משמע מכפילות הלשון "יגנב", **מכל מקום**, לרבות את האבירה.

סימן ג')

והאור שמח תירץ, שבאמת יסוד דין שואל הוא שכל ההנאה שלו, אף על פי שנותן מזונות. שהרי בזמן השאילה נוהג השואל בבהמה כאילו היא שלו, ולבהמתו הוא צריך לתת מזונות. והמשאיל לא מקבל את המזונות, שכן בזמן השאילה יש להתייחס לבהמה כאילו אינה שלו מבחינת ההנאה שיש לו בה. אבל ההנאה שנהנה שנפטר מפרוטה, אין זה כתוצאה מכך שהשואל מתנהג בבהמה כבעלים, ונחשב כמו שקבל שכר כל שהוא על הבהמה. (חידושי רבינו מאיר שמחה על השס דף צ"ו ע"ב)

15. כתב הר"ן: השואל ספר מחבירו, אין השואל חייב באונסין. מפני שהמשאיל עושה מצוה בהשאלת ספרים, ועל ידי זה שמשאיל – נפטר מלתת פרוטה לעני, ונהנה מההשאלה, ואין כל ההנאה של השואל. (תשובות הר"ן סימן י"ט, הובאו דבריו בסמ"ע סימן ע"ב ס"ק כ"א, והש"ך שם כתב שיש פוסקים כרבה שפרוטה דרב יוסף לא שיח)

והמחנה אפרים הקשה על הר"ן: מה בכך שיש למשאיל הנאה, הרי מבואר בגמרא, שאף שרוב ההנאה של השואל, והמשאיל נהנה גם כן מהמזונות, השואל חייב באונסין. (הלכות שאלה

כפול בשביל דרשה, (18) **מאי איכא** למימר? [מה יש לומר?] מנין ששומר שכר חייב באבידה לדעה זו?

ומתריצין: דעה זו לומדת חיוב אבידה בשומר שכר מסברא, כדאמרי **במערכא** שיש ללמוד קל וחומר: **ומה גניבה שקרובה לאונס**, שהרי נעשית על ידי אחרים (19), בכל זאת שומר שכר **משלם**. **אבידה שקרובה לפשיעה**, שהרי נעשית ממילא, **לא כל שכנ?**

ומקשינן: **הניחא למאן דאמר**, אפשר לומר כך לפי התנא שסובר, **לא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם**, ובכל מקום שיש כפילות לשון כגון "הענק תעניק" (16) או "העבט תעביטנו" (17) אנו דורשים זאת ללמוד הלכה, אף כאן יש לנו לדרוש "גנוב יגנב" לרבות חיוב באבידה,

אלא למאן דאמר, **אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם**, ולא כתבה התורה לשון

אמנם, אין לדרוש מ"הענק תעניק", שיש להעניק לעבד שלא נתברך הבית בגללו, מפני שמהפסוק "אשר ברכך" שכתוב בפרשת העניקה, משמע שהתורה מדברת בעבד שנתברך הבית בגללו, ואין לנו לדרוש מהכפילות להוציא ממשמעות הפסוק, ואומרים "דברה תורה כלשון בני אדם". וכן אין לדרוש מ"העבט תעביטנו" שיש להלוות לאדם שיש לו ממון, כי מלשון הפסוק שכתוב "די מחסורו" משמע שמדובר באדם שחסר לו. (תוספות ב"מ ל"א ע"ב ד"ה דברה)

הרמב"ן חולק על התוספות, והוכיח מגמרא זו, שהסובר "דברה תורה" לא דורש את הכפילות אפילו במקום שאין משמעות בפסוק נגד הדרשה. שהרי אין משמעות בפסוק ששומר שכר פטור באבידה, ובכל זאת הגמרא אומרת שאין לדרוש מ"גנב יגנב" ששומר שכר חייב באבידה, להסובר "דברה תורה כלשון בני אדם" (רמב"ן שם ד"ה ולרבי שמעון)

התוספות בסוגיתנו תרצו קושיא זו וכתבו, שלסובר "דברה תורה" אין לרבות מהכפילות אלא דבר שמשמע מהפסוק, ומ"גנב יגנב" אין לרבות אלא בענין גניבה, ולא אבידה. (תוספות ד"ה אלא)

ועיין ריטב"א כאן.

19. ריטב"א. ובשיטה מקובצת הביא פירוש אחר

בספר פנים יפות על התורה (פרשת משפטים על הפסוק "אם כסף תלוה") הוכיח מדברי הר"ן שבכל השאלת חפץ אין משום מצוה, ורק בהלוואה יש מצוה. ועיין בהערה 48.

16. הגמרא בפרק אלו מציאות (לא ע"ב) אומרת, שלומדים מכפילות הלשון "הענק תעניק", שיש להעניק מתנות לכל עבד עברי, ולא רק לעבד שנתברך הבית הגללו.

הגמרא שם אומרת, שלדעת רבי אלעזר בן עזריה החולק על זה, וסובר שאם לא נתברך הבית בגללו אין מעניקים לו, אין דורשים את הכפילות כי דברה תורה כלשון בני אדם.

17. הגמרא בפרק אלו מציאות (ל"א ע"ב) דורשת מהכפילות "העבט תעביטנו", שמצוה להלוות אף לאדם שיש לו ממון, ואינו רוצה להתפרנס ממנו אלא מממון אחרים.

רבי שמעון חולק על זה, ולא דורש את הכפילות, ואומר דברה תורה כלשון בני אדם.

18. נחלקו הראשונים בדעת התנאים הסוכרים "דברה תורה כלשון בני אדם"

דעת התוספות, שגם תנאים אלו מודים שניתן לדרוש את הכפילות. לכן מצינו הרבה הלכות שלומדים אותם מכפילות הלשון, ולא מצינו חולק עליהם.

להתחייב באונס זה שאל את הפרה, (20) שאם לא כן, היה צריך להתנות שלא יתחייב על שבורה ומתה. **תאמר כן בשבויה** — **שכן אונסא דלא סליק אדעתא הוא!** ניתן לומר, שלא התנה על השבויה, מפני שלא העלה אפשרות זו על דעתו, כי אינה מצויה.

אלא ילפינן הכי: **נאמרה שבורה ומתה בשואל**, שנאמר "וכי ישאל... ונשבר או מת... שלם ישלם". **ונאמרה שבורה ומתה בשומר שבר**, שנאמר "כי יתן איש אל רעהו חמור" וכתוב שם "ומת או נשבר או נשבה... ולא ישלם". **מה לחלק**, בשומר שבר — שבויה כתובה יחד **עמו**, עם שבורה ומתה, ודין אחד להם, **אף כאן בשואל** — **שבויה עמו**, עם שבורה ומתה, ודין אחד להם.

ודחינן: **איכא למיפרך**, **מה לשומר שבר** שלא חילקה בו התורה בין מתה לשבויה, **שכן** דינו **לפטור**, ובכל אונס פטרה אותו התורה (21). **תאמר בשואל**, שבאים להשוות בו דין שבויה לדין מתה, **שכן** דנים אותו **לחיוב!** ניתן לומר, שהתורה חייבה בשואל רק באונס מיתה שעולה על דעתו, ולא באונס שבויה שלא עולה על דעתו.

ומקשינן: **ואידך!** אותו תנא שדרש מהפסוק ששומר שבר חייב באבידה, מה הוא צריך לזה, הרי באמת אפשר ללמוד מקל וחומר!

ומתריצין: כלל יש בידנו, **מילתא דאטיא בקל וחומר**, **טרח וכתב לה קרא**, דבר שאפשר ללמודו מקל וחומר, לפעמים הוא נכתב בתורה.

שנינו במשנה בפרק הפועלים: **והשואל משלם את הכל**.

ודנה הגמרא: **בשלמא** זה שהשואל חייב על **שבורה ומתה**, מפורש הדבר בתורה, **דכתיב "וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת**, בעליו אין עמו שלם ישלם". **אלא** מה שחייב לשלם על **שבויה בשואל**, **מנלן?**

וכי תימא, **נילף**, נלמד זאת, **משבורה ומתה** שהשואל חייב באונסין אלו, וכמו כן יש לחייבו באונס השבויה.

הרי יש לדחות: **מה לשבורה ומתה** שהשואל חייב עליהם, **שכן אונסא דסליק אדעתא הוא**, אונס שעולה על הדעת הוא, ועל מנת

בשם ר"ח.

השואל.

המחנה אפרים דוחה את הראיה ואומר, שבאמת היה מקום לומר שהתורה מחייבת באונסין מפני שכך דעת השואל, ועל שבויה לא היתה דעתו להתחייב. אבל לאחר שהתורה חידשה שהשואל חייב באונס של שבויה, ניתן לומר, שטעם הדבר הוא משום שאין חיוב האונס תלוי בדעתו (מחנה אפרים הלכות שאלה ופקדון, סימן א) ועיין הערה 72.

21. הקשה התורת חיים, מפני מה כתבה תורה

20. המחנה אפרים חוקר: האם חיוב השואל באונסין הוא משום שמן הסתם דעת השואל להתחייב באונסין, או שהתורה חייבה את השואל באונסין מפני שכל ההנאה שלו, ואף אם ידוע לנו שלא היה בדעתו להתחייב, התורה מחייבת אותו באונסין.

מגמרא זו — שאומרת שיש לחלק בין שבורה ומתה לשבויה, מפני שלא חשב להתחייב על השבויה — יש ראייה שהחיוב תלוי בדעת

אלא ילפינן כרבי נתן. דתניא: רבי נתן אומר: כתוב בשואל "ונשבר או מת", במקום "ונשבר ומת".

"או" בא לרבות שבויה, שחייב עליה.

ותמהינן: האי "או" מיבעיא ליה לחלק, הרי "או" זה, צריך אותו כדי להפריד בין נשבר למת! דסלקא דעתך אמינא עד דמיתברא ומתה לא מוחיב, ואם הבהמה נשברה אינו חייב לשלם, אלא אם כן היא תמות, קא משמע לן חיבת "או", שעל שבורה בלבד — חייב.

הניחא [אין קושיא] לרבי יונתן, הסובר בכל מקום שאין צורך בחיבת "או" כדי לחלק, ואף אם כתוב ונשבר ומת, המשמעות היא: או נשבר או מת. לפי דעתו אפשר לדרוש מ"או" לרבות שבויה.

אלא לרבי יאשיה, החולק עליו, מאי איכא

למימר!

ומביאה הגמרא פלוגתייהו דרבי יאשיה ורבי יונתן:

דתניא: כתוב בתורה [ויקרא כ ח] "איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת". אין לי חיוב מיתה אלא במקלל אביו ואמו בבת אחת⁽²²⁾, אם קלל אביו בלא אמו, או אמו בלא אביו, מניין שחייב מיתה? תלמוד לומר, לכן נאמר בהמשך הפסוק "אביו ואמו קלל". נסמכה קללה לאביו בתחילת הפסוק, ונסמכה קללה לאמו בסוף הפסוק, וכאילו הכתוב אומר "אביו קלל" בנפרד, "אמו קלל" בנפרד, דברי רבי יאשיה.

רבי יונתן אומר: כל מקום שהזכירה התורה שני דברים, ויש ביניהם אות וי"ו החיבור, כגון אביו ואמו⁽²³⁾, משמע שניהם כאחד, ומשמע גם כל אחד בפני עצמו⁽²⁴⁾, עד

צא-א

לדעתו, סוף הפסוק "אביו ואמו קלל" מיותר. רש"י מביא גמרא בסנהדרין האומרת, שלפי רבי יונתן לומדים מכאן, שהמקלל אביו ואמו לאחר מיתתם — חייב מיתה.

24. כתב המלבי"ם: מצאנו בתורה מקומות שכתוב האות וי"ו, והיא מתפרשת כחיבור ולא כחילוק אף לרבי יונתן.

למשל: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל" אין לפרש שיקח אתרוג ולולב או הדס או ערבה. וכן כתוב לגבי קרבן פסח "על מצות ומורוים יאכלוהו", אין הפירוש שיאכל עם הפסח מצות או מורוים.

מכאן מוכיח המלבי"ם, שכאשר התורה כתבה לשון צווי על שני דברים, וכתבה ביניהם האות

שבויה בשומר שכר, אם על שבורה ומתה — פטור, כל שכן שפטור בשבויה! ותירץ, שאף על פי שהגמרא אומרת סברא לפטור בשבויה יותר מבשבורה, יש גם סברא לחייב בשבויה יותר משבורה, לכן הוצרכה התורה לפטור שומר שכר משבויה.

לא באר התורת חיים, מהי הסברא שיש להחמיר בשבויה יותר משבורה.

22. לשון "בבת אחת" נמצאת בספרא, דהיינו שלולא הדרשה, היה חייב רק המקלל אביו ואמו בבת אחת, ואם קללם בזה אחר זה פטור.

23. לדעת רבי יונתן, מהפסוק "איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת" משמע שאם קלל אחד מהם — חייב מיתה.